तदा त्रयोदशे श्राद्धं कार्यं तदधिकं भवेत्" । तत्राद्य-
मासौ प्रथममासस्यैकाह एव द्वादशमासिकसहितसपि-
ण्डीकरणकालः । "सुखं श्राद्धं मासिमासि अपर्याप्ताह्नि प्रति । द्वादशाहेन वा कुर्यादेकाहे द्वादशाह वा"
इति मरीचिवचनात् । अपर्याप्तौ अशक्तौ कृतमासि-
कद्वयम् । अत्र कृते षष्ठमासिकदिने पञ्चममासिकं कृत्वा
प्रथमश्राण्मासिकं कार्यं तदाद्युत्कर्षन्यायात् । न तु
तत् पूर्वं षाण्मासिकं व्युत्क्रमापत्तेर्न च पञ्चममासि-
कमपि पूर्वदिने कृतनिष्प्रयोजनात् एवमेव वाचस्पति-
मिश्रः । अपकर्षविधिमाह व्यासः "आनन्त्यात् कुल-
धर्माणां पुंडाह्नैकायुषः क्षयात् । कल्पितेन शरीरस्य
द्वादशाहः प्रशस्यते" । एतच्च द्वादशाहपदं यावाशौचान्त-
तृतीयदिनमात्रपरमिति प्राचीनमैथिलाः, अजहत्स्वार्थ-
लक्षणया स्वाम्युक्ताशौचान्ततृतीयदिनमात्रोपलक्षकमिति
श्राद्धप्रदीपग्रन्थकृच्चिन्नाथपक्षी । तदुभयमप्ययुक्तं "द्वादशाहेन
वा कुर्यात्" इति मरीचिवचनं "द्वादशाहे श्राद्धं कृत्वा
त्रयोदशेऽह्नि वा कुर्यात्" इति विष्णुवचनाभ्यामेकवा-
क्यतया द्वादशदिनपरत्वात् । कुलधर्माणामिति कुल-
धर्मज्योतिरागमादिसिद्धानन्तरधाविनाशपरचक्रभयोत्पन्न-
सन्ध्यादेशगमनादिभिर्निमित्तैरशौचापगमे द्वादश दिनानि
षोडशश्राद्धापकर्षकाल इति भूरुपागमपाध्यायव्याख्यानात्
मरीचिनेव "एकाहे द्वादशाह वेति" सामान्यत एव एकाह-
विधानाच्च । अतएव एकाहापेक्षया प्रायश्चित्तविधानमपि
सङ्गच्छते अतएव प्रथममासस्य एकाह एव द्वादशमासिक-
सहितसपिण्डीकरणकाल इति श्राद्धविवेकः । अत्र यानि
एकाहकर्तव्यतया द्वादशमासिकश्राद्धान्युक्तानि तानि शूद्रे-
ऽपि आद्यमासिकदिन एव कार्याणि नत्वाद्यमासिकं
कृत्वा तत्परदिने एकादश मासिकानीति ज्ञेयम् ।
एवञ्च तेषामपकर्षे, तन्मध्ये तदन्तराले च कर्तव्यतया प्राप्त-
मासिकद्वयसपिण्डीकरणापकर्षः सिद्ध्यतीति सुधीभि-
र्भाव्यम् । यदुक्तं हरिरिति हरिराशास्त्रमात्रं पुंसवनादि । आपद्येत आपन्ना भवति तद्दिनेऽपि
सपिण्डीकरणम् । तथाहि "प्राणावर्त्तनादूर्ध्वः कालं
विद्यात्" इति गोभिलसूत्रस्थत्वेन पुंसवनादिकल्प-
द्वयमध्यान्तरे विधानात् सपिण्डीकरणस्य चापरा-
ह्णे विधानात्तयोः कालयोरबाधाय हरिपूर्वदिने अपक-
र्षः । ननु सपिण्डीकरणस्यापराह्णिकत्वे किं प्रमाण-
मिति चेत् "अपराह्णे तु पैतृकम्" इत्युत्सर्गवचनम् ।
किञ्च "यद्यप्यदनतः पूर्वा पैतृयज्ञि सदा चरुम् । कुर्वी-
न्द्रेश्वरसाधर्म्यात्तण्डुलोऽत्र विधीयते" इति छन्दोग-
परिशिष्टवचने यथा वह्नेरामन्त्रणोधात्तण्डुलपचनैकानु-
रोधात् पैतृचरुः "विरुद्धधर्मसंवादे भूयसां स्यात् सधर्म-
कत्वम्" इति जैमिनिसूत्रात् । तद्वदत्रापि वह्निदेवताक
पार्वणानुरोधात् "एकोद्दिष्टविधानेन कार्यं तदपि पार्थिव !"
इति विष्णुपुराणीयमेकोद्दिष्टांशे तदितिकर्त्तव्यतापरं
न तु तत्कालपरम् । तथा च परिशिष्टप्रकाशघृतम्
"श्राद्धद्वयमुपक्रम्य कुर्यात् षट्पिण्डताम् । तयोः
पार्वणवत् पूर्वमेकोद्दिष्टमथापरम्" इति । एवञ्च शुद्धि-
तत्त्वे लक्षितलक्षणकोपाख्यानवत् हरिं निश्चित्य कृतं
सपिण्डीकरणं तदानीं विघ्नेन हरिप्रभावेऽपि हरिप्रा-
रब्धशौचान्तरं पूर्णसंवत्सरं वा प्राप्य पितृत्वप्राप्तकमिति
न सपिण्डमान्तरम् । अत्र "श्वःकर्त्तास्मीति निश्चित्य
दाता विप्रानिमन्त्रयेत् ।" इतिवच्चिन्त्येति उत्कट-
कोटिकसम्भावनोपलक्षणं भविष्यन्निमित्तस्य कर्मणः प्रत्यू-
हाभावात् । एवञ्च हरिश्राद्धं यदर्थं कृतं तत् कर्म
चेत् विघ्नात्तद्दिने न क्रियते तदा दिनान्तरे तत् कर्मणि
क्रियमाणे तदङ्गत्वात् पुनर्हरिश्राद्धं कर्त्तव्यमेव ।
"प्रधानस्याक्रिया यत्र साङ्गं तत्क्रियते पुनः । तदङ्ग-
स्याक्रियायान्तु नाङ्गिनं च तत्क्रिया" । इति छन्दोग-
परिशिष्टेन साङ्गकरणाभिधानात् । हेमाद्रिधृतं "पूर्वं-
संवत्सरे श्राद्धं षोडशं परिकीर्त्तितम् । तेनैव च
सपिण्डत्वं तेनैवाब्दिकमिष्यते ।" अत्र पूर्णसंवत्सर-
क्रियमाणश्राद्धाद् यथोभयनिर्वाहः तथापत्तेः
सपिण्डनादप्युभयनिर्वाहाय पूर्णसंवत्सरे आब्दिका-
न्तरं कार्यम्" । तत्रायं विशेषः तत्रोक्तो यथा
"एवञ्च पार्वणे प्रागुक्तवचनेन ज्येष्ठद्वयेन पिण्डविधा-
नात् तद्विकृतावपि सपिण्डीकरणे तत्क्रियमाणे यद्यपि
ज्येष्ठाभावेऽपि पिण्डनिवृत्तिरायाति तथापि "यथोक्त-
वस्त्वसंप्राप्तौ प्राप्तं तदनुकारि यत् । यवानामिव गो-
धूमा व्रीहीणामिव शालयः" इति छन्दोगपरिशिष्ट-
वचनात् "मुख्याभावेऽपि प्रतिनिधिः प्राप्तार्थः" इति
न्यायाच्च मध्वाद्यभावे गुडादिप्रकल्पवत् द्रव्यान्तरेणापि
पिण्डदानं ज्येष्ठद्रव्यनियमस्तु तत्प्रभावे द्रव्यान्तरत्यागाय ।
अन्यथा तदङ्गाभावे कर्मवैगुण्यं स्यात् । "सपिण्डक्रियाया-
म्" इति मनूक्तेः पिण्डस्य पैतृपिण्डेन सह मिश्री-
करणं यत्रेति सपिण्डीकरणसमाख्याविद्धं सुतरां तत्र